

Xocavənd

Xocavənd – Azərbaycanca rayon. İnzibati mərkəzi – Xocavənd 2 Oktyabr 1992-ci il tarixdən etibarən ermənistan respublikasının işğalı altındadır.

Tarixi

Azərbaycan Respublikasının 26 noyabr 1991-ci il tarixli, 279-XII nömrəli Qanununa əsasən DQMV ləğv edilərək Martuni və Hadrut rayonlarının bazası əsasında Xocavənd rayonu yaradılmışdır. Rayonun ümumi sahəsi 1458 km², əhalisi 41.725 (o cümlədən azərbaycanlılar – 10.648) nəfərdir. Rayonda 1 şəhər (Xocavənd şəhəri-rayon məkəzi), 2 iri qəsəbə (Qırmızı Bazar və Hadrut), 81 kənd var. Olduqca əlverişli coğrafi mövqeyə və şəraitə malik Xocavənd rayonu Ağdam, Ağcabədi, Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı, Laçın, Şuşa, Xocalı rayonları ilə həmsərhəddir. 1988-ci ilin fevralından başlayan Qarabağ müharibəsində Xocavənd rayonu 145 şəhid (onların 13 nəfəri qadın, 13 nəfəri uşaqdır) vermişdir. 2 oktyabr 1992-ci il tarixdə Xocavənd rayonu Ermənistan Silahlı Qüvvələri tərəfindən işğal olunmuşdur. Xocavənd rayonunun kəndlərinin işğal tarixləri:

Kənd adı	İşğal tarixi
Tuğ	30.10.1991-ci il
Salakətin	30.10.1991-ci il
Xocavənd	19.11.1991-ci il
Axullu	09.01.1992-ci il
Qaradağlı	17.02.1992-ci il
Muğanlı	02.10.1992-ci il
Əmiralılar	02.10.1992-ci il
Kuropatkino	02.10.1992-ci il
Günəşli	23.07.1993-cü il
Xətai	20.08.1993-cü il

Coğrafi mövqeyi

Ərazisi alçaq dağlıq və şərqdə maili düzənlikdən ibarət olan Xocavənd rayonunun ümumi sahəsi 145647 hektardır. Əsasən, Yura, Tabaşir, Antropogen çöküntülərindən ibarətdir.

Mərmər yatağı var. İqlimi cox yerdə yayı quraq keçən mülayim istidir. Orta temperatur yanvarda -2°C-dən -1°C- yədək, iyulda 24-26°C-dir. İllik yağıntı 400-500 mm-dir. Cayları (Kondələncay, Qozlucay, Qurucay və s.) Araz hovzəsinə aiddir. Şabalıdı və qəhvəyi dağ-meşə torpaqları yayılmışdır. Bitki ortuyunda yarım səhra və quru col bitkiləri üstündür. Kolluqlar və enliyarpaqlı meşələr var. Meşələrdə tulku, caqqal, dov an, colsicanı və s. kimi heyvanlar, kəklik, goyərcin və s. quşlar yaşayır.

Rayon Ağdam-Füzuli avtomobil yolu kənarında, dağətəyi düzənlikdədir.

Relyefi əsasən dağlıqdır. Hündürlüyü təqribən 500 metrədən 2725 metrə (Böyük Kirs dağı) qədərdir.

Qəsəbələr / Kəndlər

Rayon 1 şəhər, 2 şəhər tipli qəsəbə və 81 kənddən ibarətdir: Qaradağlı, Xocavənd, Əmiranlar, Muğanlı, Kuropatkinə, Haxulu, Salakətin, Günəşli, Xətai, məşhur Tuğ kəndi və s.

Tarixi abidələr

Qədim yaşayış məskənlərindən sayılan Xocavəndin ərazisi təbii sərvətlərlə – tikinti materialları və faydalı qazıntılarla, meşə zolaqları və şirin su ehtiyatları ilə zəngindir. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyindən verilən məlumata görə, Xocavənd rayonunun Qırmızıbazar qəsəbəsində diametri 600 sm, hündürlüyü 25 m olan 1 ədəd 1000 və 1 ədəd 2000 il yaşlı Şərq çinarları qədim təbiət abidəsi kimi qorunurdu. Rayonun Qarakənd kəndində "Qırmızı kitab"a düşən, üçüncü dövrün relik növü olan, orta diametri 24 sm, hündürlüyü 12 metr, yaşı 100 illik azat ağacları da mühafizə edilirdi. Rayonun Tuğ kəndinin 5 km-də V əsrə aid "Alban" kilsəsi, Tuğ kəndi ərazisində XII-XVII əsrlərə aid "Alban" kilsələri, I-V əsrlərə aid "Alban" qəbiristanlıqları, Salakətin kəndi ərazisində yerləşən "Dəmröv" ocağı, "Dağdağan" ocağı, Xocavənd kəndi ərazisində yerləşən "Cicim" ocağı, Qaradağlı kəndi ərazisində qədim "Alban" qəbiristanlığı, Bəhrəmli kəndi ərazisində yerləşən "Bəhmənli" piri, Muğanlı kəndində yerləşən "Seyid Rza" kumbəzi, Qaradağlı kəndi ərazisində "Yel" piri erməni işğalcıları tərəfindən vəhşicəsinə dağıdılmışdır.

Azərbaycanı qədim yaşayış məskəni kimi dünyada tanıdan abidələrdən biri, dəniz səviyyəsindən 900 metr hündürlükdə yerləşən, uzunluğu 190 metr, əhəng daşları oksfordkimeric dövrünə aid olan Azıx mağarası Xocavəndin Füzuli rayonuna yaxın, Azıx kəndinin 1 kilometr cənubi-şərqində yerləşir. Həmin rayonun Mets-Tağlar kəndindən cənubda, dəniz səviyyəsindən 850 m hündürlükdə yerləşən, uzunluğu 22 metr, əhəng daşları oksfordkimeric dövrünə aid olan Tağlar mağarası da tarixi abidə kimi xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Xocavənd ərazisində istifadəyə yararlı yeraltı su ehtiyatlarını qiymətləndirmək məqsədilə bir vaxtlar kompleks hidrogeoloji tədqiqatlar aparılıb. Nəticədə 9 perspektiv sahə seçilib və həmin sahələr üzrə IV dövr, Təbaşir və Yura sulu komplekslərinin 83 min kubmetr/gün həcmində yeraltı su ehtiyatları aşkarlanıb. Bundan başqa bulaq axımı moduluna əsasən 7,34 min kubmetr/gün həcmdə yeraltı su ehtiyatları hesablanıb. Beləliklə, rayonun ərazisində istifadəyə yararlı yeraltı sular 90,34 min kubmetr/gün təşkil edir.

İşğal altında olan Xocavəndin ərazisi bütövlükdə ekoloji terrora məruz qalıb. Azıx mağarasını ermənilər silah anbarına çeviriblər. Rayonun ərazisində yerləşən və ümumi sahəsi 25,5 min hektar olan meşədəki palıd ağacları qırılaraq daşınıb, Xonaşen çayının kənarlarında bitən təbii meşə isə tamamilə məhv edilib. Xocavəndin Yelli Gədik sahəsində Füzuliyə gedən yolun sağ və sol tərəflərində avtomobil yollarının mühafizəsi məqsədilə əkilən ağaclar da kəsilib.

İqtisadi xarakteristikası

Xocavənd rayonu əsasən kənd təsərrüfatı rayonudur. Üzümü və yaşıl marməri ilə məşhur olan rayonda əsas təsərrüfat sahələri heyvandarlıq, üzümçülük, quşçuluq, taxılçılıq, bostançılıq və tərəvəzçilikdir. Rayonda arpa, buğda, qarğıdalı, soğan, kartof, yem çuğunduru və bostan-tərəvəz bitkiləri yetişdirilir. Rayon ərazisində Bağırxan, Qırmızı Bazar, Mədə Bulağı, Baba Bulağı, Ballı Bulaq və s. onlarla istirahət zonaları var.

Görkəmli şəxslər

Hacıyeva Əcəb Məhərrəm qızı – Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, Əmək veteranı.

Cahangirov Zülfiqar Məhəmməd oğlu – iqtisad elmləri doktoru, professor.

Həsənov Əli Pənah oğlu – iqtisad elmləri doktoru, professor.

Cavad Bəy oğlu Məlik – Yeqanov – Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin (1918-1920-ci illər) parlamentinin üzvü, Lənkəran Qəzasının general – qubernatoru olmuşdur.

Xudadat Bəy Məlik – Aslanov – Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin Dəmir Yolları naziri, texnika elmləri doktoru, professor.

Mir Mehdi Xəzani – məşhur "Qarabağnamə"lərdən birinin müəllifi, tarixçi, şair.

Hüseynov İbad Mahmud oğlu – Azərbaycan Bayrağı ordenli, müharibə veteranı.

Kazımova Roza Mənsur qızı – III dərəcəli Əmək Şöhrəti ordenli, əmək veteranı.

Hüseynov Fehruz Mahmud oğlu – Qırmızı Əmək Bayrağı ordenli.